

פרשת "בא"

מאת מיכאלה קלי

שלושה דברים משכו את תשומת הלב שלי בפרשה הזו: העקשנות המטופשת והכוחנית של פרעה, הפסיביות הילדותית וקצרת הרוח של בני ישראל, והבחירות האכזריות של אלהים, שלפחות לפי הדברים שהוא אמר למשה, נועדו לבסס את המנהיגות שלו.

כידוע, כל דבר מתחלק לשלושה, ובדרמה השבועית יש שלוש צלעות: בני ישראל, אלהים ומשה, ופרעה. לפי פרויד היינו אומרים שבני ישראל הם האיד – החלק בנפש שמייצג את היצרים והדחפים ומודרך על פי סיפוקים מידיים; אלהים ומשה הם הסופר-אגו – החלק שמייצג את המוסר, המצפון וגם ערכים ונורמות חברתיים; ופרעה הוא האגו – מגדל הפיקוח שאחראי על התגובות שלנו במציאות, ומנסה לאזן בין השניים האחרים – בין הצורך של האיד בסיפוקים מידיים לבין הדרישות הגבוהות של הסופר-אגו. זה לפי פרויד; לפי תאוריות אחרות – למשל גורדייף – בכל אדם פועלים שלושה מרכזים: הגוף, השכל והרגש. לפי המודל הזה, בסיפור שלנו בני ישראל הם הגוף, אלהים ומשה הם השכל ופרעה הוא הרגש.

נתחיל בבני ישראל: מדובר בעבדים קשי יום. כשהקיום הפיזי מאוים בגלל רעב, תשישות ומחלות – אנשים עסוקים בהישרדות ובסיפוקים מידיים. זה האיד של פרויד, זה הגוף. המאפיין הזה של בני ישראל, שמתקשים לראות מעבר לסיפוקים הפיזיים, יופיע הרבה פעמים לאורך המסע במדבר: בתלונות על אוכל ומים, ביחסי מין אסורים, בחמדנות ובתאוות בצע. כשאדם רעב, אי-אפשר לדבר איתו על אמונה וערכים.

בתפקיד המרכז השכלי של הסיפור, או הסופר-אגו הערכי והמוסרי, נמצאים אלהים ומשה. הם מביאים קריאה לחירות משעבוד. הם מנהלים עם פרעה משא ומתן הוגן ומזהירים מראש – לפני כל מכה כמעט – שהולך להיות פה קשה. לעם העבדים האינפנטילי הם מציעים תקווה, אופק עם תוכן ומשמעות. המצווה הראשונה מופיעה בפרשה הזו – שמירת ראשי החודשים או קידוש הזמן. המעורבות של בני האדם בקביעת סדרי העולם היא צעד ראשון בהפיכת הקרבן לאחראי על גורלו, צעד ראשון בגאולה של עם העבדים מגורל של חומר ולבנים לדרך ארוכה של מעורבות ואחריות.

אלהים ומשה מדברים עם בני ישראל בשפה שהם מבינים – שפת החומר, שפת הסיפוקים המידיים – אבל מעניקים להם משמעות: אפשר להשיג מהמצרים כסף וזהב אבל אנחנו לא מתנפלים עליהם, אנחנו מבקשים מהם; גם לגבי אוכל יש כללים וחוקים, לא אוכלים

"סתם", יש משמעות; ועוד דבר: מתוך הטראומה של המצרים על מות בכוריהם אתם תלמדו לקדש את הבכורים שלכם ושל הבהמות שלכם ושל הגידולים שלכם, לתת אותם לעוסקים בקודש או לפדות אותם.

אז עברנו על בני ישראל – האיד והגוף, וגם על אלהים ומשה – הסופר-אגו והשכל; נותר להתבונן בפרעה, בתפקיד האגו או הרגש. כבר שתי פרשות הוא מנסה לגשר ולאזן בין הרצונות החומריים – להמשיך לשלוט באוכלוסייה שחיה בתת-תנאים ובונה לו ערים ופירמידות, לבין דרישה שבאה ממקור גבוה יותר – לשחרר את האוכלוסייה הזו. פרעה הוא הגיבור הטרגי של הפרשה, ובו כדאי להסתכל כדי ללמוד את הלקח שלה.

בתוך הפרשה – כמו פרקטל – אם נמקד את העדשה (zoom in) בהתנהלות של פרעה עצמו, נראה שוב את שלושת היסודות.

פרעה, בתור שליט מצרים וגם בתור האגו של הפרשה, צריך לאזן בין הרצונות הכוחניים והילדותיים שלו לבין המוסר והערכים והנורמות שהוא מחויב להם כמלך. כמנהיג הוא מחויב בראש ובראשונה לדאוג לעם שלו, כי בלי עם אין מלך (לא סתם אלהים התעקש עלינו). בינתיים העם של פרעה חוטף על ימין ועל שמאל: כבר בפרשה הקודמת הוא סבל שבע מכות – דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד. הנתינים שלו מתחננים אליו – תן להם שילכו כבר! ופרעה יודע – הוא אומר את זה במפורש – הוא יודע שכדי לשמור על הממלכה שלו ועל העם שלו הוא חייב לשחרר, אבל הוא פשוט לא מצליח. ברגעי האמת, המלך מתנהג כסוחר פשוט ומנהל משא ומתן עם משה: תצאו – אבל בלי הטף; תצאו – אבל בלי הצאן והמקנה; תצאו – אבל...

אם אמרתי קודם שהאגו על פי פרויד מוגדר כמגדל פיקוח – בודק מה קורה במציאות ואחראי שנפעל בהתאם – פרעה מציג אגו בעייתי מאוד. ההוראות של מגדל הפיקוח הזה יובילו לאסון, כי הוא לא רואה מה קורה. פרעה מתעקש לפעול בלי שום איון, בהתאם לאיזה "אני רוצה" כוחני. הוא מסרב לראות את המציאות. הדפוס הזה מאפיין לא מעט מנהיגים.

כמה מכות אדם צריך לקבל כדי להבין שהוא הולך בכיוון לא נכון? כמה מכות אדם צריך לחטוף כדי להבין שהוא מתעקש על הדברים הלא נכונים? כמה סבל אנחנו צריכים לשאת עד שנפקח את העיניים ונפסיק לשקר לעצמנו? כמה נפסיד לפני שנוותר על הפנטזיות?

והרי כולנו פרעה. מנסים כל הזמן לאזן בין מה שאנחנו רוצים למה שראוי, ולא מפסיקים להתווכח עם המציאות: איך זה יכול להיות שהיא לא אוהבת אותי? על גופתי המתה הבן שלי יעבור לברלין!

החיים מציבים לפנינו אתגרים: אנשים שמתנהגים אחרת ממה שנדמה לנו שראוי. חוקים לא מוסריים שדופקים את העניים ונותנים לעשירים. הילדים שלנו גדלים ומפתחים דעות ורצונות שנראים לנו שגויים. פתאום סרטן. פתאום אכזבה מאדם קרוב. בכל פעם שקורה משהו שהוא לא נעים לנו, מסכן אותנו או סתם מנוגד למה שרצינו – זה מאתגר את תפיסת המציאות שלנו. איך זה יכול להיות? איך זה קרה? זה לא מה שרציתי. לא ככה חשבתי שיהיה. אני תכננתי את זה אחרת לגמרי. רציתי לעשות היום פיקניק בחוץ, מה פתאום גשם? לפעמים לא נעים לראות את האמת. לפעמים זה מחייב להכיר במשהו ולעשות משהו שאנחנו לא רוצים. אבל אם לא נראה את המציאות כמו שהיא, בהכרח נפעל בצורה לא נכונה. אם נסגור את החלון לא נשמע את הילד המוכה של השכנים ולא נעזור לו. אם לא נראה חדשות לא נדע כמה סבל ורוע לב יש בעולם ולא נפעל לתיקונו. אם אני אגיד לעצמי שלכל הילדים בגיל הזה יש מצבי רוח מתחלפים אני לא אצטרך להתמודד עם האפשרות שלילד שלי יש בעיה אמיתית. אם אני אגיד לעצמי שכל הגברים מדברים ככה וזה לא אישי אני לא אצטרך לקבוע גבול לכבוד העצמי שלי. אם אני אתעלם מהגוש בשד, מהלחץ בפרוסטטה, מהכאבים בחזה... אני אהיה פרעה. האם עשר מכות יספיקו?

☪ שבת שלום! ☪